

ŽUŽANA MEZEI

FONDOVI ARHIVA VOJVODINE U VEZI SA PROMENAMA REŽIMA U VOJVODINI 1944/45. GODINE

UVODNA REČ

Istraživačima koji se bave istraživanjem na temu *Promena vlasti u Vojvodini 1944/45 godine* predlažemo da u Arhivu Vojvodine konsultuju dokumenta iz osam fondova, koji su sređeni i obrađeni. Na osnovu dokumenata koji su sačuvani u tim fondovima može se dobiti jasna slika o tim burnim vremenima. Prilikom prikaza navedenih fondova oslonili smo se na iznesene podatke u dosijeima fondova kao osnovnim podacima o strukturi i sadržaju fondova. Najviše podataka sadrže sumarni inventari, gde su takođe dati i istorijat fonda i beleška o fondu. Sadržaje inventarnih jedinica smo koristili da bi dobili saznanja o strukturi građe. Nakon toga, uvidom u građu smo izabrali nekoliko predmeta koji bi mogli poslužiti za prikaz događaja iz tih vremena, odnosno za prezentaciju fondova. Za izabrane predmete, preuzeli smo, odnosno uradili, nove analitičke opise (kratak opis sadržaja), koje vam prezentujemo, kako bi budući istraživači mogli da shvate značaj i važnost dokumenata, koji se nalaze u navedenim fondovima. Međutim, za bolje upoznavanje sa ovim fondovima može poslužiti samo detaljniji istraživački rad. Naš cilj je bio da privučemo pažnju istraživača za dalji rad i za istraživanje u našem Arhivu.

F. 169 GLAVNI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR – VOJVODINE (GNOOV) 1944–1945

Osnovni podaci o fondu:

Informativna sredstva: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar, imenski, predmetni i geografski registar.

Fond sadrži 4 knjige i 23 kutije i ukupno ima 3,16 metara građe. Manji deo arhivske građe ovog fonda (oko 150 predmeta) čuva se u Muzeju Vojvodine u Novom Sadu ("M", kao oznaka kod analitičkih opisa, znači da se taj dokument nalazi u Muzeju Vojvodine).

Kratak istorijat tvorca fonda:

U leto 1943. godine stvoreni su uslovi za formiranje Glavnog narodnooslobodilačkog odbora za Vojvodinu (GNOOV). Već 10. marta 1944. godine Odbor je konstituisan. GNOOV je bio vrhovni organ narodnooslobodilačke vlasti i u početku je, zbog teških ratnih prilika, delovao u strogoj konspiraciji. Posle oslobođenja većeg dela Vojvodine u oktobru 1944. godine GNOOV premešta svoje sedište u Novi Sad. Krajem oktobra 1944. godine većinu funkcija GNOOV-a na području Bačke, Baranje i Banata,

preuzela je *Vojna uprava*, tako da je, faktički, Odbor funkcionisao samo u Sremu. Kada je ukinuta Vojna uprava 15. februara 1945. godine, GNOOV je ponovo proširio svoju delatnost na celu teritoriju Vojvodine, sve do 1. septembra 1945. godine, kada je ustanovljena Narodna skupština Automne Pokrajine Vojvodine, koja je preuzela funkcije GNOOV-a kao vrhovnog zakonodavnog organa.

Građa se sastoji od knjiga i spisa i to:

– *knjige*: poverljivi delovodni protokol iz 1945. godine, poverljivi delovodni protokol iz 1946. godine i delovodni protokol iz 1945. godine.

– *spisi* se dele na prepisku *Predsedništva* i dokumenta *Finansijskog odeljenja*, koja se odnose na rad *Glavne komisije za povlačenje novčanice*, koja čine posebnu celinu.

Delovodni brojevi su ujedno i brojevi analitički obrađenih jedinica, kojih ima ukupno 2657.

Postoji još jedna kutija naknadno pronađene građe koja još nije sređena.

Pregledajući spise možemo dobiti jasniju sliku o funkcionisanju GNOOV-a. Unutar Odbora su formirane razne uprave, kao i izvršni organi. Funkcionisale su sledeće uprave: Uprava za unutrašnje poslove, Uprava za finansije, Uprava za prosvetu, Uprava za poljoprivredu i šumarstvo, Uprava za industriju, trgovinu i zanatstvo, Uprava za socijalnu politiku, Uprava za narodno zdravlje i Odeljenje za građevinsko-tehničke poslove. Kasnije je formirano i Odeljenje za sudstvo. Saržaj spisa predstavljaju: prog-lasi, dopisi, leci, obaveštenja, izveštaji, okružnice, uputstva za rad raznih odeljenja, pravilnici za organizovanje rada, uredbe, propisi, itd.

U cilju prezentacije fonda prilažemo nekoliko analitičkih opisa dokumenata.

1944. GODINA

20. avgust 1944. Novi Sad

M. 557

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina i njihovih pomagača šalje Predsedništvu GNOOV-a uputstvo za ispunjavanje pojedinih rublika formulara, koji treba da se umnože na nacionalnom jeziku i ispune na temelju materijala i podataka koji su skupljeni. Uputstvo sadrži i objašnjenje pojmova: zločin protiv naroda, veleizdaja, špijunaža, moralna pomoć okupatorima, itd. (Srpski, 2 lista)

30. avgust 1944. Novi Sad

M. 1261

Zahtev GNOOV-a upućen Sreskom NOO-u u Rumi, da im se odmah pošalje objašnjenje po čijem je nalogu izvršena konfiskacija imovine streljanih narodnih izdajnika u Pećincima i Petrovcima i na čiji je zahtev formirana Komisija za konfiskaciju. (Srpski, 1 list)

15. novembar 1944. Novi Sad

12

Dopis GNOOV-a upućen svim NOO-ima u Bačkoj, sa zahtevom da NOO-i po selima sve uhapšene neprijateljske elemente predaju organima Odeljenja za zaštitu naroda (OZNA), koji deluju u sreskim mestima. (Srpski, 1 list)

1945. GODINA

14. mart 1944. Novi Sad 388
Odluka predsedništva GNOOV-a, kojom se otvaraju paralelna odeljenja za više razrede *Gimnazije u Senti*, sa mađarskim nastavnim jezikom. (Srpski, 1 list)
10. april 1944. Novi Sad 573
Naredba Predsedništva GNOOV-a, Odeljenje za unutrašnje poslove, da preispita nepravilnosti u postupku Narodne milicije u Adi, prilikom zaplenjivanja robe. (Srpski 1 list)
20. april 1945. Novi Sad 659
Odeljenje za sudstvo GNOOV-a dostavlja Predsedništvu GNOOV-a *Uputstvo o privremenom uređenju redovnih narodnih sudova u Vojvodini*, sa molbom da se isto usvoji. (Srpski, 8 listova)
9. juni 1945. Novi Sad 1095
Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini izveštava Predsedništvo GNOOV-a o svom radu u vezi sa utvrđivanjem i proglašenjem pojedinih advokata za ratne zločince. (Srpski ?)
18. avgust 1945. Novi Sad 1558
Predsedništvo GNOOV-a moli javnog tužioca Vojvodine da putem javnog tužioca Jugoslavije interveniše kod Ministarstva pošta, radi vraćanja u državnu službu službenika mađarske nacionalnosti koji su za vreme Vojne uprave otpušteni iz službe, što je veoma važno radi zaštite principa ravnopravnosti naroda. (Srpski ?)

F. 170 VOJNA UPRAVA ZA BANAT, BAČKU I BARANJU – NOVI SAD (1944–1945)

Osnovni podaci o fondu:

Informativna sredstva: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar, predmetni i geografski registar

Fond se sastoji od 5 knjiga i 16 kutija i ukupno ima 2,07 metara građe.

Fond je po kategorizaciji proglašen za fond od izuzetnog značaja.

Kratak istorijat tvorca fonda:

Vojna uprava na teritoriji Banata, Bačke i Baranje uvedena je 17. oktobra 1944. godine, po naređenju Tita, a ukinuta isto po naređenju Tita 27. januara 1945. godine, s tim da je naredba stupila na snagu 15. februara 1945. godine. Na čelo Vojne uprave je bio postavljen general-major Ivan Rukavina, koji je direktno bio odgovoran Vrhovnom komandantu, maršalu Titu.

Vojna uprava za BBB bila je podeljena na dve oblasti: Vojna oblast za Bačku i Baranju, sa sedištem u Novom Sadu i Vojna oblast za Banat, sa sedištem u Petrovgradu (Zrenjanin).

Vojna uprava je organizovala mobilizaciju ljudstva, prikupljanje obuće, odela i sanitetskog materijala za vojsku. Organizovala je vojne bolnice, vojne sabirne magacine i slično. Brinula je o snabdevanju stanovništva, o obnovi i izgradnji saobraćajnih komunikacija, privrednih preduzeća i o obradi svog obradivog zemljišta. Nadalje, organizovala je obnovu zanatskih i industrijskih preduzeća i početak njihovog rada. Organizovala je rad prosvetnih i kulturnih ustanova i brinula o zaštiti spomenika kulture.

Sadržaj arhivske građe: dokumenta o osnivanju i organizaciji Vojne uprave i vojne oblasti, obezbeđenju kadra, radu na mobilizaciji ljudstva i formiranju novih jedinica. Jedan broj dokumenata govori o saradnji sa Crvenom armijom i Bugarskom Otečestveno frontovskom armijom. Veći broj dokumenata pruža podatke o obnovi ratom uništene privrede, osnivanju celokupnog života na oslobođenoj teritoriji.

Sadržaji nventarnih jedinica: knjige, koje su delovodni protokoli za tehničko, saobraćajo-tehničko odeljenje i hidrotehnički odsek, te spisi podeljeni na prepisku komandanta Vojne uprave i prepisku po odelenjima, i to: opšte, privredno, tehničko, sanitarno i prosvetno odeljenje. U osam kutija su smeštani spisi bez signature, raspoređeni sa signaturama datim u Arhivu.

Prezentacija nekoliko dokumenata iz građe fonda (analitički opisi).

1. decembar 1944. Novi Sad

69/1944

Naređenje komandanta Vojne uprave za BBB komandama područja, komandama mesta i vojnim stanicama da se u postupku prema Mađarima i Nemcima promeni odnos jer „događali su se u nizu mjesta i sela i nepravilni postupci, koji samo bacaju ljađu na naše vojne organe i štete interesima našeg naroda i naše države”. Zbog toga Vojna uprava traži od aktuelnih vlasti da učini da se odnos prema Mađarima „izjednači u svim pravima i dužnostima kao i kod ostalog stanovništva naše zemlje”.

Od toga se izuzimaju samo oni Mađari koji su kao ratni zločinci bili neposredno umešani u zločine mađarskih fašista i to:

a) naređuje se „da se odmah raspuste svi logori satavljeni od Mađara, a da se u logorima mogu zadržati samo oni okrivljenici koji se nalaze pod istragom sudskih organa ili su već kažnjeni od strane za to nadležnog Vojnog suda.”

b) postupak prema Nemcima koji su u ogromnoj većini stajali na strani zlikovačkog nemačkog fašizma se nastavlja. (Srpski, 2 lista)

28. novembar 1944.

V – 599/1944

Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije, Direkcija pošte, telegrafa i telefona Petrovgrad, dostavlja spisak službenika Nemaca, Mađara i Rumuna. (8 listova)

1945.

Arhivska jedinica 94

Broj stanovnika po narodnosti, domaćinstava, domova, napuštenih kuća fašista, porušenih i oštećenih zgrada na teritoriji Banata 1945. godine. Na jednom listu bez datuma je uputstvo kako treba voditi popis stanovništva i kao primedba (megjegyzés) stoji: „Nemačko se stanovništvo odvodi i smeštava se u logore, tako brojke popisa ne-

mačkog stanovništva više ne odgovaraju stvarnosti. Mađarsko je stanovništvo iseljeno na predlog *Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini iz opština Čurug i Žabalj i smešteno je u logore*". Taj broj krajem meseca marta 1945. god. iznosi 5180 duša.

F. 171 VOJNA OBLAST ZA BAČKU I BARANJU – NOVI SAD (1944–1945), 1944–1945

Osnovni podaci o fondu:

Informativna sredstava: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar, predmetni i geografski registar

Fond se sastoji od 6 knjiga i 13 kutija, ukupno 13,72 m.

Vojna oblast za Bačku i Baranju bila je podeljena na pet komandi područja. To su bile komande područja za: Novi Sad, Sombor, Stari Bečej, Suboticu, kao i *Komanda Baranjskog vojnog područja*.

Sadržaj arhivske građe: vojne oblasti prikazuju stanje koje se u momentu oslobođenja odvijalo na ovom području.

Knjige se odnose na delovodne protokole za Opšti odsek i Privredni odsek za 1944/45. godinu i postoji jedan imenski registar za opšti odsek. Spisi su podeljeni na prepisku opšteg, privrednog, sanitetskog i prosvetnog odseka. Postoje arhivske jedinice formirane u Arhivu sa signaturama datim u Arhivu.

Pregledom fonda izdvajali smo nekoliko dokumenata:

1. februar 1945. Bačko Dobro Polje I – 1048/1945

Komanda Vojne stanice Bačko Dobro Polje odgovara na akt Komande Vojne oblasti 804/945 da u ovom mestu nije bilo pokušaja promene prezimena. U prilogu je raspis o zabrani promene porodičnog imena. Ovom zabranom vlast je htela izbeći da ratni zločinci promenom imena izbegnu zasluženu kaznu. (Srpski, 2 lista)

14. decembar 1944. Novi Sad III – 86/1944

Komanda Vojne oblasti za BB upućuje na privremeni rad u Muzičku školu «Bajić» u Novom Sadu stolarske radnike i to: Stevana Meringera, Nandora Rafaija, Jovana Kolaija, koji su se tada nalazili u radnom logoru kod Mornarice. (Srpski, 3 lista)

4. decembar 1944. Novi Sad III – 752/1944

Udruženje zanatlija predlaže Komandi mesta Novi Sad da se kod zanatlija pripadnika nacionalnih manjina, uglavnom se misli na Mađare, izvrše provere da li su sardivali sa okupatorima i da se traži karakteristika za njih. (Srpski, 2 lista)

29. januar 1945. Novi Sad III – 1780/1945

Izveštaj pročelnika za snabdevanje Privrednog odseka Vojne oblasti za BB o konfiskaciji imovine narodnih neprijatelja u Čurugu u periodu od 23. 01. do 28. 01. 1945. godine. Radi se uglavnom o stoci, živini i zaprežnim kolima. (Srpski, 1 list)

6. decembar 1944. Subotica

VI – 43/1944

Prosvetni odsek Vojne oblasti za BB upućuje Prosvetni odeljak Komande područja Subotica da se prilikom upisa učenika mađarske nacionalnosti i onih čiji su se roditelji pomađarili vodi računa o željama roditelja. Učitelji imaju pravo na stan i, po mogućnosti, na ogrev. (Srpski, 2 lista)

19. decembar 1944. Novi Sad

VI – 78/1944

Odgovor šefa Prosvetnog odseka Prosvetnom odeljku Komande područja Sombor da: učenicima — Ciganima u Apatinu treba dozvoliti slobodu izbora nastavnog jezika. Učitelji osposobljeni u mađarskim učiteljskim školama mogu da rade bez dodatnih kurseva. Mađarima i Bunjevcima se dozvoljava da učestvuju na učiteljskim tečajevima. (Srpski, 2 lista)

Bez datuma

175 arh. jed.

Sumarni prikaz žrtava u Bačkoj i Baranji za vreme od 13. aprila 1941 do 23. oktobra 1944. godine. Izveštaj se poziva na memorandum mađarskog poslanika Bajči-Žilinski Endrea od 4. februara 1942. godine. (Srpski, 3 lista)

F. 172 VOJNA OBLAST ZA BANAT – PETROVGRAD (ZRENJANIN) (1944–1945), 1944–1945

Osnovni podaci o fondu

Informativna sredstava: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar, predmetni i geografski registar

Fond se sastoji od 5 kutija, ukupno 0,62 metra.

Vojna oblast za Banat bila je podeljena na četiri komande područja. To su bile komande područja u Kikindi, Petrovgradu, Pančevu i Vršcu.

Sadržaj arhivske građe sačinjavaju dokumenti koji govore o obnovi Banata, snabdevanju vojske i stanovništva, rešavanju kadrovskih problema, stanju *Saveza vodnih zadruga*, platama službenika i ostalom.

F. 177 SUD ZA SUĐENJE ZLOČINA I PRESTUPA PROTIV NACIONALNE ČASTI NARODA VOJVODINE – NOVI SAD (1945), 1945

Osnovni podaci o fondu

Informativna sredstva: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar.

Fond se sastoji se od 3 knjige i 1 kutije, ukupno ima 0,11 metara građe.

Fond je po kategorizaciji od izuzetnog značaja.

Kratak istorijat tvorca fonda:

Odlukom Predsedništva GNOOV-a od 30. aprila 1945. godine ustanovljen je *Sud za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine*. Sud je nazavisan u svom radu. Sedište Suda je u Novom Sadu, ali po jedno veće je zasedalo u

Sremskoj Mitrovici i Petrovgradu (Zrenjaninu). Sud pokreće postupak po prijavi *Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača*, javnog tužioca, vojnih sudova, redovnih narodnih sudova, po sopstvenoj inicijativi, ili po prijavi privatnih lica.

Predsedništvo Narodne Skupštine Automne pokrajine Vojvodine na sednici od 13. septembra 1945. godine ukida *Specijalni sud za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine*, a njegova nadležnost se prenosi na okružne sudove.

Osnovne karakteristike sadržaja arhivske grade: izveštaji o radu Suda za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine za Banat i za Srem, platni spiskovi osoblja Veća suda, zapisnici i druga akta o primopredaji nesvršenih predmeta okružnim sudovima i o primopredaji kancelarijskog inventara i personalnih dokumenata, spisi sa podacima o trebovanju kredita, presude Suda za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine i Suda za suđenje zločina i prestupa protiv srpske nacionalne časti Beograd.

Pošto je Arhiv Vojvodine primio veoma malo registratuskog materijala, pretpostavlja se da se deo spisa nalazi u okružnim sudovima na području Vojvodine.

Pregledom drugih fondova naišli smo na *Odluku* o ukidanju Suda za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti. U fondu 208 *Javno tužilaštvo Vojvodine* pronašli smo presudu sa oznakom Sn 51/1945 od 4. jula 1945. godine. Uz presudu je bila priložena i optužnica. Optužnicu je podigao javni tužilac Vojvodine, a presudu je izrekao *Sud za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine*. Okrivljeni je Kolar Franja, bivši učitelj iz Kule, Mađar, a na osnovu političke i propagandne saradnje sa okupatorom kažnjava se kaznom gubitka mađarske nacionalne časti za vreme od 12 godina i kaznom teškog prisilnog rada u trajanju od 5 godina.

Pregledom fonda izdvojili smo nekoliko dokumenata:

24. septembar 1945. Petrovgrad

Su 46/1945

Veće suda u Petrovgradu (Zrenjanin) dostavlja Okružnom narodnom sudu u Pančevu kao teritorijano nadležnom sudu spisak svršenih predmeta (ukupno 14).

Zapisnik Veća suda u Petrovgradu (Zrenjanin) koji sadrži spisak svršenih predmeta (ukupno 23). Ovi predmetu su prosleđeni Okružnom narodnom sudu u Petrovgradu (Zrenjaninu) povodom ukidanja Suda za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine. (Srpski, 1 list)

28. jun 1945. Petrovgrad (Zrenjanin)

Su 17/1945

Veće suda u Petrovgradu (Zrenjaninu) dostavlja predsedniku Suda za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine Novi Sad mesečni izveštaj u kome se navodi da su završeni postupci i izrečene presude Marku Đurici, Čičai Ignacu, Aranjoš Jožefu i Balog Šandoru. Iz izveštaja se vidi da Veće ima 78 predmeta, od kojih je do sada rešeno 9. (Srpski, 1 list)

Bez datuma, Novi Sad

Sn 33/1945

Sud Novi Sad podnosi Optužnicu protiv Pap Karoline, rođene Prangel, iz Subotice, po narodnosti Mađarica, zbog prestupa posredne dostave izvesnog lica. Isti Sud donosi presudu protiv Pap Karoline, bankarske činovnice iz Subotice, po narodnosti

Mađarica, zbog političke saradnje sa okupatorom i potkazivanja i kažnjava je kaznom gubitka mađarske nacionalne časti za vreme od 5 godina i kaznom lakog prisilnog rada u trajanju od 1 godine. (Obrazloženje: Optužena je time ukaljala mađarsko ime, ime onih Mađara koji su se pod zastavom Petefija borili na poljima Panonske nizije protiv celokupne evropske reakcije. (Srpski, 1 list)

20. avgust 1945. Novi Sad

Sn 102/1945

Sud Novi Sad donosi presudu protiv Jakobčić Konen Vilima, trgovca, industrijalca i zemljiaradnika iz Subotice, po nacionalnosti Mađar, zbog privredne saradnje sa okupatorom i kažnjava ga gubitkom nacionalne časti za vreme od 3 godine i kaznom lakog prisilnog rada. Pored toga, konfiskuje mu se skoro celokupna imovina (nekoliko kuća, fabrika i sva druga imovina, a ostavlja kuća u Subotici i 120 lanaca zemlje). (Srpski, 2 lista)

F. 183 KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA U VOJVODINI - NOVI SAD (1944–1948), 1941–1947

Osnovni podaci o fondu

Informativna sredstava: sumarni inventar, beleška o fondu, analitički inventar i geografski registar za „inv.” predmeta (Spiskovi žrtava i oštećenika).

Fond se sastoji od 79 knjiga i 549 kutija i 24 kutije nesređene građe, ukupno 82,5 metara.

Jezik građe: srpski, nemački, mađarski.

Kategorizacija fonda: fond od izuzetnog značaja.

Kratak istorijat tvorca fonda:

Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini (u daljem tekstu *Komisija*) osnovana je na sednici GNOOV-a održanoj 10-13. marta 1944. godine i pripadala je resoru prosvete i propagande unutar GNOOV-a. Pravilnik o radu je donet 6. maja 1944. godine. Prezidijum Narodne skupštine FNRJ je 14. aprila 1948. godine doneo Ukaz o ukidanju Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Shodno tome prestala je sa radom i Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini. Komisija je imala zadatak da sakuplja podatke o zločinima, ubistvima, paležima, pljačkama, silovanju; o odvedenima u logore i zatvore; vodila je spiskove o licima odgovornim za krivična dela, o njihovom zvanju u vojsci ili u civilnoj službi, bili oni Nemci, Mađari, Hrvati, Srbi ili pripadnici drugih naroda. Prema prikupljenim podacima utvrđene su vrste zločina.

Osnovne karakteristike sadržaja arhivske građe: građa sadrži prijave žrtava i oštećenika, prijave zločina i zločinaca, odluke o utvrđivanju zločina i zločinaca, zapisnike o saslušanju svedoka, oštećenika i zločinaca, dokaze o zločinima, presude vojnih i drugih sudova.

Ceo fond *F. 183* obuhvata dokumenta koji su vezani za rad Komisije i od toga najveći deo čine prijave (284 kutije). Prijave su sortirane po azbučnom redu mesta. Prijave sadrže podatke o zločincu, o žrtvi zločina, mestu zločina i opisu zločina, kao i

dokazima (npr. očevici) i nanetoj šteti. U rublici *napomene* nabrojani su i ostali učesnici zločina.

U spiskovima prijava za mesta navedeno je ime oštećenika i vrednost procenjene štete u dinarima.

Na osnovu prijave donošene su odluke o zločinima okupatora i njihovim pomagačima. Odluke je donosila Komisija za Vojvodinu. U odluci je navedeno ime zločinca, žrtva (pozivanje na podatke iz prijave) i na kraju vrsta zločina. Zločini su bili podeljeni na grupe. Tako je na teritoriji Bačke i Srema postojalo 8 grupa zločina, a u Banatu 6. U 19 kutija ima ukupno oko 7900 odluka.

Dokumenti o zločincima i o zločinima smešteni su u 27 kutija koji su raspoređeni po teritorijama u Vojvodini: Bačka, Baranja i Banat i navedeni po srezovima i mestima.

Kartoteka ratnih zločinaca i narodnih neprijatelja u Vojvodini konstituisana je po azbučnom redu. Kartice su malih formata (otprilike 10x7) i podeljene su po oznakama "I" (pod istragom), "O"(osuđen) i "P"(presuđen). "I" kartice sadrže podatke o tome gde se vodi istraga, a "O" kartice podatke o sudu gde je vođen postupak, kao i broj sudske odluke. Kod "P" oznake je napisan samo ime i prezime osobe i mesto streljanja. Ponekad se navodi i nacionalnost i zanimanje.

Takvu kartoteku imaju i narodni neprijatelji. Posebno po azbučnom redu su kartoni za zločince Bačke i Baranje. Prema dosijeu fonda u 12 kutija ukupno ima oko 30 000 kartica.

U blizu 100 kutija su smešteni inventari predmeta, odnosno dokumentacija o ratnim zločincima. Ovu dokumentaciju je prikupila i sastavila *Anketna komisija*. U fondu ima oko 34 000 takvih predmeta koji sadrže veoma važne informacije o zločinima i zločincima i služe za pokretanje sudske postupke. Za bolje snalaženje u ovim predmetima na raspolaganju je knjiga koja se zove Inventar dokumenata.

O radu Povereništva i Anketne komisije u raznim okruzima svedoče spisi koji su smešteni u kutijama od 496. do 530. Npr, u kutiji 524. se nalaze zapisnici o saslušanju svedoka ratnih zločina u Somboru, razna naređenja, uredbе, uputstva, itd.

Posebnu celinu čine izbeglički kartoni *Komesarijata za izbeglice* iz 1941. godine. (11 kutija).

U kutiji 595. nalaze se delimično sačuvane presude vojnih sudova.

U kutijama sa raznim vrstama dokumenata, koji svedoče o radu Komisije, izdvojili bi zbirku fotografija i isečke iz mađarske štampe (Senčanske novine, „Zentai Újság”, 1941, 1942. i 1944. godina). U kutiji pod brojem 532 nalazi se *Elaborat o raciji* na oko 280 stranica i kao dodatak na kraju knjige spisak lica koji su naznačeni kao učesnici racije. Spisak ima oko 1250 imena.

Za lakše pronalaženje određenih dokumenata služe knjige koje su delimično sačuvane. To su delovodni protokoli, imenski registri, inventar dokumenata i različiti indeksi. Najtraženije knjige su: registri žrtava ratnih zločina sa područja Okružnog povereništva Novi Sad, Petrovgrad, Pančevo, Subotica i registri ratnih zločinaca (u dve knjige registrovano je 7739 imena). Pored imena u rubrici 11 (da li je zločincu presuđeno, u okviru kog suda i da li je presuda izvršena) navedeno je, ako je osobi presuđeno, a ponekad ja naznačena i veza „F”, „br.”, ili broj rešenja Vojnog suda. U *Registar narodnih neprijatelja* upisano je 8640 imena. Imenični registar zločinaca na pod-

ručju Vojvodine (knjiga 67) ima poseban dodatak, i to *Spisak streljanih Mađara, Srba i ostalih narodnosti* (knjiga br. 2). Knjiga pod brojem 73. naznačena je kao Knjiga evidencije likvidiranih i streljanih ratnih zločinaca 1944–1945. U rubrici *Ko je doneo odluku o kazni* uvek je naznačena OZNA. Nije naznačeno ko je vodio knjigu i kada, a u nju je upisano 1006 imena Mađara i 468 imena Hrvata i ostalih narodnosti. Datum streljanja je oktobar-novembar 1944. godine.

Posebno su registrovana imena tuženih lica, dat je i *Registar žrtava i oštećenika u okruzima Novi Sad i Pančevo* (75, 76. i 77. knjiga)

Za upoznavanje raznih spisa prilažem fotokopiju formulara Prijava i Odluka kao i jedan primerak Presude Vojnog suda.

F. 207 VRHOVNI SUD VOJVODINE – NOVI SAD (1945–1991), 1945–1986

Osnovni podaci o fondu

Informativna sredstva: sumarni inventar.

Postoji 434 knjige i 1151 kutija, ukupno 166 m građe.

Prema kategorizacije fond je od izuzetnog značaja.

Kratak istorijat tvorca fonda:

Predsedništvo GNOOV-a je na svojoj sednici održanoj 27. aprila 1945. godine donelo uputstvo o uređenju redovnih sudova u Vojvodini. Za celu Vojvodinu ustanovljava se jedan Vrhovni narodni sud.

Vrhovni sud Vojvodine prestao je sa radom 1. januara 1992. godine prema *Zakonu o sudovima*, koji je donet na 5. sednici Vanrednog zasedanja Narodne skupštine Republike Srbije 11. jula 1991. godine.

Sadržaj fonda čine knjige i spisi koji su smešteni u kutijama sa različitim slovnim oznakama. U dosijeu fonda postoji lista kategorija odabrane arhivske građe, gde se putem oznaka nabrajaju vrsta spisa, tj. tema. Npr. „KŽ” za krivične žalbene predmete, R za rad advokatske komore.

Pregledom fonda utvrđeno je da ima malo građe iz 1945. godine, što je i razumljivo, jer se radi o Vrhovnom sudu. Posle oslobođenja Vojvodine su počeli sa radom sudovi, prvo vojni sudovi, pa narodni, odnosno civilni sudovi. Sudovi su bili podeljeni po teritorijama: sreski, okružni i tek kao najviši stepen sudstva je Vrhovni sud Vojvodine.

Iz sumarnog inventara se vidi da iz 1945. godine najviše građe ima pod oznakom „K” i „KŽ” (krivično/krivično žalbeni) i to 137 predmeta. Sledeće godine već ima 928 predmeta, koji se uglavnom vezuju za događaje iz 1944/5. godine, ali već su se pojavili i žalbeni predmeti u vezi obaveze za predajom žita, kukuruza i ostalih namirnica.

Pod oznakom „R” najviše se predmeta bavi žalbama na rešenje advokatske komore, u kojima se zabranjuje rad pojedim advokatima zbog saradnje sa okupatorima. Iz 1945. godine postoji 50 predmeta, a iz 1946. godine već 300.

Predmeti koji su svrsteni pod oznaku „RK” počinju od 1947. godine, ali uvidom u njih primećeno je da procesi o kojima se ovde radi započinju još 1945. godine.

Iz svake nabrojane grupe kao primer je uzet po jedan predmet, koji je analitički obraden.

31. oktobar 1945. Novi Sad

KŽ 44/1945

Na javnom pretresu 31. oktobra 1945. godine Vrhovni narodni sud Vojvodine doneo je presudu u kojoj žalbu javnog tužioca odbacuje, a presudu Okružnog narodnog suda u Novom Sadu potvrđuje u celosti. Presudom Okružnog narodnog suda optužena Balaton Margita oslabada se od optužbe da je januara 1942. godine, na prvi dan racije u Novom Sadu pred kućom pok. Radujkov Darinke, zaustavila mađarske vojnike i saopštila: „Tu su četnici i kuvaju paprikaš na tavanu” i iste uputila u kuću poginule, koja je radi ovoga odvedena i ubijena. (Srpski, 1 list)

27. decembar 1945. Novi Sad

R 1/1945

Vrhovni sud u Novom Sadu, uzevši u razmatranje žalbu koju je podneo Dr Karlo Maroš, advokat iz Novog Sada, protiv odluke Privremene uprave Advokatske komore za Vojvodinu u Novom Sadu broj 74/1945. od 2. juna 1945. godine, na svojoj sednici održanoj 27. decembra 1945. godine doneo je sledeću odluku: „žalbu dr Karla Maroša ne uvažava, a odluku privremene *Uprave advokatske komore* u celosti odobrava, kojom je komora uskratila da registruje kao advokata dr Karla Maroša, jer on nema biračko pravo i nije dostojan da vrši advokaturu zbog ponašanja za vreme okupacije”. Uz odluku su priloženi sledeći dokumenti: molba Vrhovnog Suda Gradskom narodnom odboru – *Odeljak za unutrašnje poslove* radi izveštaja, da li je Dr Karlo Maroš uveden u birački spisak; Žalba Javnog tužilaca Vojvodine; karakteristika *Opšteg odeljka i Odeljka za unutrašnje poslove* Gradskog narodnog odbora u Novom Sadu o advokatu Dr Maroš Karolju. (Srpski, 6 listova)

13. januar 1945. Novi Sad

RK 6/1947

Vrhovni sud u Novom Sadu na sednici od 13. januara 1947. godine doneo je rešenje u kojem se uvažava predlog javnog tužioca za vanredno ublažavanje kazne Benčik Mihalja, koji je pravosnažnim presudama Sreskog suda u Senti i Okružnog suda u Subotici bio osuđen na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od jedne godine i novčanom kaznom od 5000 dinara zbog krivičnog dela nedopuštene spekulacije (prodao je 20 kg masti po 110-120 dinara). Ublažava se kazna na taj način što se izrečena kazna lišenja slobode sa prinudnim radom otklanja zbog dobrog vladanja i zbog toga što je osuđenik otac dvoje dece i što je za vreme okupacije bio ispravnog držanja.

U prilogu su dati: predlog javnog tužioca za ublažavanje kazne, izveštaj Sreskog suda o slučaju Benčik Mihalja, kao i presuda Sreskog suda u Senti. (Srpski, 8 listova)

F. 209 JAVNO TUŽILAŠTVO VOJVODINE – NOVI SAD (1945–1991), 1945–1965

Osnovni podaci o fondu

Informativno sredstvo: sumarni inventar, beleška o fondu.

Postoji 83 knjige i u 256 kutija, ukupno ima 34,5 m grade.

Prema klasifikacije fond je od izuzetnog značaja.

Kratak istorijat tvorca fonda:

Predsedništvo GNOOV-a je na svojoj sednici održanoj 4. maja 1945. godine donelo odluku o izboru dr Slavka Kuzmanovića, advokata iz Novog Sada, za javnog tužioca i predložilo ga javnom tužiocu DFJ radi imenovanja, što je i učinjeno 12. maja 1945. godine. Taj datum se uzima kao početak rada Javnog tužilaštva Vojvodine.

Pokrajinsko javno tužilaštvo prestalo je sa radom 1. januara 1992. godine prema *Zakonu o javnom tužilaštvu*, koji je donet na 5. Vanrednom zasedanju Narodne skupštine Republike Srbije 16. jula 1991. godine.

U Javnom tužilaštvu postojale su sledeća odeljenja:

1. Krivično odeljenje
2. Građansko odeljenje
3. Vojno odeljenje
4. Odeljenje OZNA-e
5. Odeljenje opšteg nadzora
6. Personalno odeljenje.

Sadržaj fonda čine knjige i spisi koji su smešteni u kutijama sa različitim slovnim oznakama. Veliki deo građe čine optužnice pojedinaca koji su napravili neko krivično delo i optužbe za ponevere društvene imovine, kao i žalbe na presude i rešenja sreskih javnih tužilaca. Građa je manjim delom poverljive prirode. Razna prepiska pruža informaciju o delokrugu rada javnog tužilaštva i njegovoj organizaciji.

U dosijeu fonda postoji lista kategorija odabrane arhivske građe, gde je deteljno opisano pod određenim slovnim oznakama u kakvu vrstu spisa su svrstani.

Pregledom fonda utvrđeno je da prilično malo građe ima iz 1945. godine.

U grupi spisa strogo poverljivo i poverljivo nema ni jednog iz 1945. godine.

Kod „A” oznake izdvojeno je nekoliko predmeta:

5. jun 1945. Novi Sad

A 14/1945

Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača prosleđuje Javnom tužilaštvu u Novom Sadu komentare koje se odnose na rad *Suda nacionalne časti*, gde se definiše šta se smatra krivičnim delom, o kakvim se krivičnim delima radi, koji su kriterijumi za ocenu da li postoji zločin ili prestup. (Srpski, 9 listova)

jun 1945. Beograd

A 107/45

Javni tužilac DFJ prosleđuje javnom tužiocu dopis o kompetenciji Komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. (Srpski, 1 list)

8. avgust 1945. Novi Sad

A 132/45

Javni tužilac Vojvodine prosleđuje javnim tužiocima okruga *Zakon o vrstama kazne*, koji je donešen 26. jula 1945. godine i uputstvo u vezi Zakona. (Srpski, 11 listova)

29. jula 1945. Žabalj

K 49/45

Sreski narodni sud u Žablju dostavlja javnom tužiocu Vojvodine celu dokumentaciju koja se odnosi na Kaločai Jožefa iz Žablja, u vezi sa odlukom *Vojnog suda Subotičke komande*. Kaločai je osuđen na kaznu smrti streljanjem i na konfiskaciju imovine zbog krivičnog dela razaranja unutrašnjeg jedinstva i borbenog raspoloženja među NOV-om. Javno tužilaštvo je tražilo informacije da li je presuda izvršena zajedno sa konfiskacijom imovine. (Srpski, 7 listova)

10. decembar 1945, Novi Sad

K 294/45

Javni tužilac Vojvodine upućuje dopis javnom tužiocu Srbije u vezi sa predmetom Kutri Josipa iz Žablja. Isti je presudom Okružnog suda u Novom Sadu osuđen na smrt, a koja je pak pred Vrhovnim sudom Vojvodine u Novom Sadu potvrđena. Javni tužilac moli da molba za pomilovanje bude što pre rešena i odbijena, jer je Kutri Josip osuđen radi učestvovanja u raciji u Žablju, pa bi što brže izvršenje presude izazvalo povoljan utisak među tamošnjim stanovništvom. (Srpski, 6 listova)

21. novembar 1945. Novi Sad

K 306/45

Javni tužilac Vojvodine ulaže žalbu na presudu Okružnog suda u Somboru i predlaže da Vrhovni sud Vojvodine ukine rešenje o amnestiji i pomilovanju Pal Oskaru iz Bezdana, instruktora „Levente”. U prilogu je presuda Vrhovnog suda Vojvodine u kojoj se proglašava krivim Pal Oskar i osuđuje se na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od pet godina. (Srpski, 10 listova)

16. avgust 1945. Novi Sad

KSC 2/45

Javni tužilac Vojvodine upućuje dopis javnom tužiocu Sremskomitrovačkog okruga, u kojem traži izveštaj o tome da li se osumnjičeni Haug Antun, Mađar, katolički župnik, nalazi u zatvoru. Podaci su potrebni, jer se kod ovog tužilaštva vodi postupak zbog političke saradnje sa okupatorom (ideološki pokretač). U dopisu iz *Centralnog zavoda Vojvodine za izdržavanje sudске kazne* u Sremskoj Mitrovici obaveštavaju javnog tužioca da je Haug Antun u tom zavodu izdržavao kaznu po presudi Vojnog suda u Somboru i da je umro od dizenterije. (Srpski, 21 list)

18. novembar 1945. Novi Sad

OZ 7/45

Javni tužilac Vojvodine (dr Slavko Kuzmanović), šalje izveštaj o dr Pumer Šandoru, kraljevskom beležniku iz Bačke Topole. U prilogu je izveštaj dr Đetvaija, upućen dr Kuzmanoviću o ponašanju dr Pumer Šandora u vreme okupacije. (Srpski, 4 lista)

21. novembar 1945. Beograd

OZ 8/45

Javni tužilac Demokratske federativne Jugoslavije, Odeljenje OZNA-e, prosleđuje raspis javnom tužiocu Vojvodine, Odeljenje Ozne u Novom Sadu, kako treba dostaviti dokumentaciju o svim sudskim postupcima, pošto OZNA nema pravo da od suda zahteva po jedan primerak odluke za svoju kartoteku i evidenciju lica protiv kojih je vodila prethodni postupak. Javni tužilac Vojvodine prosleđuje raspis svim javnim tužiocima okruga. (Srpski, 6 listova)

Bez datuma

OZ 9/45

Sa oznakom strogo poverljivo: *Privremeno uputstvo u istražnom postupku Organa odelenja zaštite naroda (OZNA) Ministarstva narodne odbrane Federativne Jugoslavije.* Uputstvo podeljeno na sledeća poglavlja: nadležnosti OZNA-e, osnov pokretanja postupka, uvidaji i istraga, pritvor i istražni zatvor, privođenje osumnjičenih, prava i dužnosti optuženih, zapisnici, pretres stana i lica i završna odredba. Uputstvo je potpisao javni tužilac dr Joža Vilfan. (Srpski, 6 listova)

PRIKAZANI SU SLEDEĆI FONDOVI

- F. 169 Glavni narodnooslobodilački odbor Vojvodine (GNOOV) 1944–1945
- F. 170 Vojna uprava za Bačku, Banat i Baranju – Novi Sad (1944–1945), 1944–1945
- F. 171 Vojna oblast za Bačku i Baranju – Novi Sad (1944–1945), 1944–1945
- F. 172 Vojna oblast za Banat – Petrovgrad (Zrenjanin) (1944–1945), 1944–1945
- F. 177 Sud za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti naroda Vojvodine – Novi Sad (1945), 1945
- F. 183 Komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini – Novi Sad (1944–1948), 1941–1947
- F. 207 Vrhovni sud Vojvodine – Novi Sad (1945–1991), 1945–1986
- F. 209 Javno Tužilaštvo Vojvodine – Novi Sad (1945–1991), 1945–1965